

Кыргыз Республикасынын
Билим берүү жана илим
министрлигинин

Мамлекеттик тил боюнча кандидаттык экзамендин
жобосу

Киришүү

Кандидаттык диссертациялык иштерди даярдап, коргоого алып чыгуу үчүн изденүүчүлөр белгиленген дисциплиналар боюнча милдеттүү түрдө кандидаттык экзамендерди тапшырат. Экзамендердин максаты – изденүүчүнүн кесиптик билим деңгээлин, өз алдынча илимий-изилдөөчүлүк ишке даярдыгынын даражасын аныктоо. Бул программа изденүүчүлөр милдеттүү түрдө кандидаттык экзамен тапшыруучу мамлекеттик тил дисциплинасы боюнча түзүлдү. Мамлекеттик тил боюнча кандидаттык экзамен тапшыруу Кыргыз Республикасынын жана чет өлкөлөрдүн кандидаттык диссертацияларды жазган бардык жарандарына бирдей милдеттүү болуп саналат.

Программада мамлекеттик тил боюнча кандидаттык экзамен тапшыруунун максат-милдеттери, мазмуну, тартиби тууралуу талаптар берилди.

I. Мамлекеттик тил боюнча кандидаттык экзамен тапшыруунун максаты жана милдеттери

Максаты: аспиранттардын (изденүүчүлөрдүн) мамлекеттик тил боюнча кеп ишмердүүлүктөрүнүн бардык түрлөрүндөгү билимин, билгичтигин жана көндүмдөрүн өркүндөтүү. Коюлган максатка жетүү үчүн төмөнкүдөй милдеттер коюлат:

Коммуникативдик милдеттер:

- мамлекеттик тилде өз оюн, көз карашын кептин оозеки жана жазуу түрүндө эркин билдире алуу;
- ар түрдүү стилдерде жазылган адабияттарды окуп, анын темасын, негизги оюн аныктай алуу;
- баарлашуунун темасына жана жагдай-шартына жараша эркин сүйлөшө билүү;
- илимий-изилдөө ишинин багытына жана темасына жараша оозеки монолог жана диалог түрүндө сүйлөшө билүү;
- темасына ылайык илимий стилде эмгек (макала, тезис, баяндама, аннотация, пикир ж.б.) жаза билүү;
- кыргыз кеп маданиятын, илимий баарлашуунун этикетин мыкты өздөштүрүү жана аны кеп ишмердүүлүгүндө колдоно билүү.

Таанып-билүүчүлүк милдеттер:

- Кыргыз тилин, адабиятын, Кыргызстандын тарыхын, географиясын, жана маданиятын жетик билүү;

- Кыргызстандын экономикасы, илими, билим берүүсү, саламаттык сактоосу ж.б. боюнча жетиштүү маалыматтарга ээ болуу;
- кыргыз улуттук оюндары, каада-салты, тамак-ашы, кийим-кечелери ж.б. тууралуу жетиштүү маалыматка ээ болуу;
- Кыргызстанда жашаган улут өкүлдөрү, алардын салттары, жашоо-турмушу ж.б. жөнүндө билүү.

Өнүктүрүүчү милдеттер:

- мамлекеттик тилде кеп ишмердүүлүгүн өркүндөтүүгө дайыма кам көрүү;
- кыргыз тилинде сөз байлыгын өстүрүү, макал-лакаптарды, фразеологизмдерди, накыл кептерди түшүнүп, аларды өз кебинде колдоно билүү;
- мамлекеттик тилде илимий стилди өркүндөтүүгө артыкчылыктуу маани берүү;
- мамлекеттик тилде эмгек жазып, жарыялоого аракет кылуу.

II. Курстун мазмуну

Аспирант-изденүүчүлөр мамлекеттик тилде кеп ишмердүүлүгүнүн бардык түрлөрүн бирдей өздөштүрүү жана практикада колдонуу.

Сүйлөө

- пикир алышуунун темасына, чөйрөсүнө жана шартына жараша эркин баарлаша алуу;
- кептин түрлөрүнө, типтерине жана формаларына ылайык сүйлөшө билүү;
- илимий изилдөөсүнүн темасын, негизги оюн, коругундуларын жеткиликтүү түшүндүрө билүү;
- коомдогу, илимдеги, технологиядагы жаңылыктарды айтып, түшүндүрө билүү;
- өз оюн, пикирин билдирип, аны далилдей алуу, ынандыра билүү, көз карашын коргой алуу;

Жазуу

- өз пикирин, тыянагын мамлекеттик тилде сабаттуу жаза билүү;
- изилдөө иши боюнча илимий стилде эмгек жаза билүү;
- илимий эмгектерге жазуу түрүндө пикир, аннотация жаза билүү, конспект түзө алуу;
- иш кагаздарынын түрлөрүн жүргүзө билүү.

III. Курстун түзүмү

Мамлекеттик тил боюнча кандидаттык экзамен тапшырууга аспирантты (изденүүчүнү) даярдоодо жалпы 144 саат бөлүнөт. Анын ичинде 60 саат аудиториялык жана 84 саат аудиториядан тышкары иштер аткарылат.

Сабактын түрлөрү:

- лекциялык, практикалык сабактар жана лабораториялык иштер;
- атайын тапшырмалар менен аспиранттын өз алдынча иштөөлөрү;
- окутуучу же илимий жетекчиси менен биргелешип же жекече иштөө;
- аткарылган иштер боюнча оозеки жана жазуу түрүндө отчетторду берүү;
- экзаменге даярдык иштерин көрүү жана реферат жазуу.

IV. Кеп ишмердүүлүгүнүн түрлөрүн өздөштүрүүгө талаптар

Мамлекеттик тилден кандидаттык экзамен тапшыруучу аспирант (изденүүчү) кыргыз тилиндеги кеп ишмердүүлүгүнүн бардык түрлөрү (окуу, сүйлөө, угуу жана жазуу) боюнча белгиленген деңгээлде иш жүргүзө билүүгө тийиш.

Окуу

- илимий жана башка стилдерде жазылган тексттерди шар окуп, алардагы теманы, негизги ойду, корутундуну толук түшүнүү;
- илимий эмгектердин бардык түрлөрүн окуп түшүнүү жана өздөштүрүү;
- көркөм, публицистикалык адабияттарды окуп, алардын идеясын, тематикасын, көркөм сөз каражаттарын түшүнө билүү;
- иш кагаздарын окуп, түшүнүп, аларды жаза билүү.

Адистиги боюнча мамлекеттик тилде жазылган түп нуска текстти эркин окуй алуу жана түшүнө билүү бирдиктүү максат болуп саналат.

Курстун жыйынтыгында аспирант (изденүүчү) төмөнкүдөй окуу ылдамдыгына жетишүүсү зарыл: таанып-билүүчүлүк окуу үчүн минутасына 500 басма белгини, тездетилген окуу үчүн 1000 басма белгини камтуу.

Сүйлөө

Мамлекеттик тилде оозеки кепти өстүрүүнү айтуу, окуу ыкмалары менен байланышта өркүндөтүү зарыл.

Аспирант:

- автордун көз карашын сындап баалоого;
- автордун чечиминин алгылыктуулугу же алгылыктуу эместиги тууралуу корутунду чыгарууга;
- ар кандай булактардан алынган маалыматтардын негизинде жыйынтык чыгарууга жана аны башка булактардын мазмуну менен салыштырууга тийиш.

Монологдук кеп чөйрөсүндө:

- талкууланган маселе боюнча өз көз карашын логикалуу жана толук айтып бере алууга;
- илимий изилдөө маселеси боюнча билдирүү, баяндама, долбоорлордун бет ачарынын планын түзө билүүгө;
- адекваттуу стилистикалык каражаттардын жардамы аркылуу аудитория менен байланыш түзө билүүгө тийиш.

Диалогдук кеп чөйрөсүндө:

- диалог түрүндө илимий пикир алышууда кептик этикет эрежелерин сактай билүүгө;
- адекваттуу кептик формаларды пайдалануу менен проблемалуу мүнөздө диалог жүргүзө билүүгө;
- өз көз карашын далилдүү бере билүүгө тийиш.

Угуу

Аспирант:

- илимий проблематика боюнча айтылып жаткан монологду жана диалогду толук түшүнүүсү;
- илимий пикир алышууда кепти (баяндама, интервью, лекция, дискуссия, дебаттарды) кыйналбай түшүнүүсү керек.

Жазуу

Мамлекеттик тилде сабаттуу жаза билип, аны өркүндөтүү тилдик материалдарды өздөштүрүүнү жандандыруучу фактор катары каралат. Аспирант жанрга жана стилге жараша стилистикалык өзгөчөлүктөрдү эске алып, өз оюн логикалык жактан далилдеп, илимий негизде жазуу түрүндө бере билүүсү керек.

Аспирант төмөндөгүлөрдү билиши керек:

- окулган материалдардын мазмунун резюме, аннотация жана реферат формасында жаза билүүсү;
- изилдөө ишинин темасы боюнча билдирүү, баяндаманын тезистерин түзө билүүсү;
- илимий кат алышууну жүргүзө алуусу (анын ичинде интернет аркылуу);
- иштиктүү кат жазуу ыкмаларын өздөштүрүүсү зарыл.

V. Тилдик материал

Фонетика боюнча мамлекеттик тилде сөздөрдү так айтууга, үн чыгарып көркөм окуу ыкмаларын билүүгө, сүйлөмдөгү сөздөрдү интонациялык

жактан туура жайгаштырууга, интонациялык-маанилик топторго-синтагмаларга бөлүүгө, фразалык жана логикалык басымдарды туура коё билүүгө аспирант көнүгүүсү зарыл.

Лексика боюнча аспиранттын лексикалык кору болжол менен адистикке байланыштуу 300 терминден ашык болушу зарыл. Лексика менен иштөөдө аспиранттын адистиги боюнча жазылган тексттердин мазмунунда берилген лексикалык каражаттардын спецификасына, кызматчы сөздөргө жана жалпы илимий атоолордун көп маанилүүлүгүнө, сөз жасоочу механизмдерге (анын ичинде терминдерге жана интернационалдык сөздөргө), синоним жана омоним кубулуштарына өзгөчө көңүл бурулушу керек.

Аспирант (изденүүчү) мамлекеттик тилде көп кездешүүчү фразеологиялык тизмектерди, накыл сөздөрдү жазган тексттеринде пайдалана билиши керек. Ошондой эле формулаларды, символдорду туура жазып, мамлекеттик тилдеги шарттуу белгилерди жана кыскартууларды билиши зарыл.

Аспирант мамлекеттик тилде өзүнүн бир нече маанилик оттенктору бар сөздөр жана терминдер боюнча жумушчу сөздүгүн түзүшү керек.

Грамматика боюнча сүйлөмдүн баш жана айкындооч мүчөлөрүн ажырата алуусу жана илимий стилде колдонулган татаал синтаксистик конструкцияларды, пассивдүү конструкцияларды, кыскартылган грамматикалык конструкцияларды билүүсү зарыл.

Мамлекеттик тилдеги түрдүү стилдерде (айрыкча илимий стилде) жазылган тексттердин темасын, идеясын, негизги оюн так аныктап, колдонулган каражаттарды ажырата алуусу талап кылынат.

Мамлекеттик тилден кандидаттык экзамен тапшыруу кандидаттык диссертациялык иштерди аткарган бардык аспиранттар (изденүүчүлөр) үчүн бирдей милдетүү. Бирок аспиранттардын мамлекеттик тилди билүү деңгээлдери ар түрдүү жана чет өлкөлүк жарандар да Кыргыз Республикасында аспирантурада окуп, кандидаттык диссертацияларды жазып жаткандыктарына байланыштуу мамлекеттик тил боюнча кандидаттык экзамендерди тапшыруу талаптары үч топко: адистиги кыргыз тили, адабияты жана аларды окутуунун методикасы болгон аспиранттарга (1); гуманитардык жана табигый - математикалык адистиктердеги аспиранттарга (2) жана Кыргызстанда жашаган башка улуттардын өкүлдөрүнө (3) карата өз-өзүнчө иштелип чыкты.